

Verslag

Studiedag Zaadgoed als gemeenschappelijk goed – Het belang van open bestoven rassen

25 november 2016

Georganiseerd door het Netwerk Zelf Zaden Telen met ondersteuning van Stichting Zaadgoed

Voor de studiedag “Zaadgoed als gemeenschappelijk goed – Het belang van open bestoven rassen” kwamen een 40-tal mensen bij elkaar in de gebouwen van het ILVO in Melle. Een mooie, diverse groep mensen van tuinders, studenten, tuinders-veredelaars, onderzoekers kwam luisteren en mee nadenken rond het thema. Drie sprekers, Esmeralda Borgo voor Bioforum, Malgorzata Verleyen Szulc voor de Vlaamse Overheid en René Groenen van De Groenen Hof/Kultuursaai gaven een boeiende voordracht die leidden tot interessante uitwisselingen onder de deelnemers en veel inspiratie voor de toekomst.

Mieke Lateir (Netwerk Zelf Zaden Telen/Biosano) leidde de dag in en had daarbij aandacht voor twee aspecten die het thema bij haar oproept, namelijk **schoonheid en complexiteit**.

Ze ging in op de **schoonheid** van hoe de gewassen in hun omgeving staan, de schoonheid van het vak van het selecteren en het veredelen, de weg die de veredelaar en gewas samen gaan. De schoonheid van de sociale dynamiek die veldselectie en -veredeling met zich mee brengt. Een dynamiek waarbinnen ieder zijn eigen rol opneemt om te zorgen voor ons zaadgoed, voor de toekomst van ons zaadgoed.

Daartegenover staat de **complexiteit of ook de starheid** van het kader waarin we ons bewegen. Technologische ontwikkelingen en regelgeving zijn helaas vaak enkel gedreven door economische belangen.

Een wijziging van de Europese regelgeving en een aanpassing van criteria zodat die ook op maat zijn van open-bestoven biologische rassen en de wensen van tuinders die niet enkel geïnteresseerd zijn in opbrengst en uniformiteit lijkt nog veraf.

Ook de dreiging van patenten en de steeds verder groeiende concentratie in de zaadsector hangt ons boven het hoofd.

Toch is het Netwerk Zelf Zaden Telen hoopvol. Er zijn initiatieven die een alternatief bieden vanuit zorg voor de toekomst en meer en meer worden er bruggen geslagen, bv. tussen boerenveredelaars en onderzoeksinstituten. Ook qua regelgeving gebeurt er veel zowel in het buitenland als hier.

Er worden stappen gezet maar we zullen een breed netwerk nodig hebben om een alternatief verder uit te bouwen. En een antwoord te bieden rond hoe je er kan voor zorgen dat er vrije toegang is tot rassen en kennis vanuit de open source gedachte. Idealiter zijn zaden vrij, echte commons en kan je zonder meer zaden uitwisselen. Maar we bevinden ons in een breder kader dat dat grotendeels onmogelijk maakt. Hoe gaan we daarmee om en hoe creëren we binnen dit kader een eigen concept van zaadgoed als commons, hier bij ons? Hoe maken we dit werkbaar binnen het breder kader waarin we zitten en behouden we wel schoonheid?

“Hoe gaan wij om met zaden als gemeenschappelijk erfgoed, zaden als ‘commons’? Hoe kunnen we binnen de huidige context, in Vlaanderen en Nederland werken aan een diversiteit aan kwaliteitsvolle rassen voor de professionele teelt, ook in de toekomst?”

Esmeralda Borgo en Malgorzata Verleyen Szulc schetsten het kader waarin we ons bevinden, respectievelijk rond de evoluties binnen de zaadveredeling en rond de wetgeving. Je vindt hieronder een korte weerslag van hun voordracht en een link naar de respectievelijke presentaties. René Groenen gaf ons inspiratie rond open source systemen, de neerslag van zijn voordracht vind je integraal in het verslag hieronder.

Esmeralda Borgo - Zaadveredeling, het is ook onze keuze'

Met de krachtige titel 'Zaadveredeling, het is ook onze keuze' wist Esmeralda Borgo voor Bioforum als eerste spreker de juiste toon te zetten voor het thema van de studiedag. Ze legde daarmee de bal in het kamp van éénieder van ons, als consument maar ook als boer. Bioforum en de biologische landbouw heeft een krachtig standpunt ingenomen in zijn beslissing dat GGO's niet kunnen. Maar ondertussen gebeuren er heel wat stappen op veredelingsvlak die de wetgeving omzeilen, niet voor niets noemt Esmeralda Borgo vele nieuwe ontwikkelingen in de biotechnologische plantenveredeling 'GGO's in schapevacht'. Bij het vragenrondje werd de vraag gesteld 'of de biologische landbouw dan tegen technologie is?'. Dit is een dringende uitnodiging om klaarheid te scheppen in de terminologie landbouw'techniek' en planten'technologie' .

Zie ook in bijlage bij dit verslag het uitgebreide verslag en de presentatie. Eerder verschenen ook twee artikels rond het thema in Bio Actief, een uitgave van Bioforum.

Malgorzata Verleyen Szulc – Actuele wetgeving op Europees en Vlaams niveau rond het delen en de handel van zaadgoed

Malgorzata Verleyen Szulc leidde ons door de wetgeving en richtlijnen waaraan je moet voldoen wanneer je zaden uitwisselt of geeft (verhandelt). De Vlaamse overheid werkt nu aan een wijziging van het retributiesysteem voor registratie van instandhoudingsrassen en rassen die ontwikkelt zijn voor specifieke condities. Totnogtoe maakte het retributiesysteem in Vlaanderen het in de praktijk nagenoeg onmogelijk om rassen in deze categorieën te registreren, o.w.v. de hoge kosten en de grote administratieve inspanningen die worden verwacht. In de toekomst zal dit sterk vereenvoudigd worden en betaalbaar naar analogie met de Waalse regelgeving, voor deze twee categorieën. In omliggende landen zie je dat een gunstiger retributie-regeling alvast leidt tot meer registratie en gebruik van landrassen (224 aanvragen en registraties, waarvan 2 uit België, namelijk prei van Akelei en een chicorei-ras) en rassen ontwikkeld voor specifieke condities (841 rassen werden al geregistreerd in Europa).

Meer info en links naar de actuele wetgeving: zie presentatie Malgorzata Verleyen Szulc.

René Groenen – Zaden als gemeenschappelijk goed, hoe gaat Kultursaat ermee om?

René Groenen is tuinder-veredelaar bij de vereniging Kultursaat. Zij ontwikkelen nieuwe groenterassen voor de professionele teelt, houden interessante rassen in stand en doen onderzoek naar veredelingsmethoden. De rassen zijn zaadvast, de rassen worden geregistreerd in het Europees register maar Kultursaat maakt geen gebruik van kwekersrecht, de rassen zijn vrij voor verder gebruik.

66% van alle aanmeldingen van groenterassen (registratie) gebeurt vanuit Nederland, wat betekent dat voor de diversiteit?

Tegelijk wordt het merendeel van het voedsel dat wereldwijd wordt geproduceerd nog steeds uit boerENZAAD geproduceerd.

Zaden en rassen zijn een geschenk uit het verleden en het heden – een cultuurschat. Bij de ontwikkeling van een nieuw ras is de vernieuwing te vergelijken met het vernieuwen van een auto-model in de vorm van de nikkel op een boutje van de auto, m.a.w. de overeenkomsten van een nieuw ras t.a.v. het vorige zijn vele malen groter dan de verschillen. Dus, de kwaliteit van een nieuw ras hebben we te danken aan alle generaties voor ons. Het verschil met de auto is dat we het bij zaden over leven hebben en leven heeft ook een doel op zichzelf. Het Nagoya protocol benadrukt deze intrinsieke waarde.

We moeten eigenaarschap op een andere manier invullen. Maar we moeten wel het economische aspect ook meenemen, het economische aspect moet ook verzorgd zijn.

Middel en doel. Is geldverdienen mijn doel en de (veredelings-) activiteit een middel om dat te bereiken, dan zal eerder het economische aspect leidend principe zijn. Dat leidt dan uiteindelijk tot rassen die niet meer fertiel zijn en tot patenten. Beide zaken hebben als doel de concurrentie uit te schakelen.

Ben ik me daarentegen meer bewust van het gemeenschappelijke/culturele aspect van zaden/rassen dan zal ik de veredelingsactiviteit voorop stellen, maar toch ook aangeven hoe ik aan financiële middelen kan komen om dit te kunnen doen.

Dit leidt tot een totaal verschillende houding en werkwijze. Jawel met moraliteit, maar zonder gaat het niet.

Hoe gaat Kultursaat ermee om:

Kultursaat probeert wegen te vinden die aansluiten bij het gemeenschappelijke/culturele aspect van zaden/rassen). We zijn ons er van bewust dat we met een cultuuropgave bezig zijn, het ontwikkelen van nieuwe rassen maar voelen ons geen eigenaar in de zin van 'dat is van ons en we mogen er mee doen wat we willen'. We willen ons vooral als 'verantwoordelijke' voor een ras opstellen.

Kultursaat heeft over de jaren heen 80 rassen aangemeld, waarbij geen kwekersrecht werd aangevraagd, de rassen zijn vrij. Lange tijd kregen andere initiatieven elite-zaadgoed van Kultursaat zonder vergoeding. Sinds een aantal jaren werd een stap gezet richting de bedrijven (5 stuks) die de rassen van Kultursaat gebruiken en hebben met hen afzonderlijk een zogenaamde **vrijwillige rassenontwikkelingsbijdrage** (Freiwillige Sortenentwicklungsbeitrag) contract opgesteld.. Het gaat er vanuit dat de samenwerkingspartners begrijpen dat Kultursaat geld nodig heeft om van te leven, niet alleen voor de veredeling, maar ook voor de instandhouding.

Een deel van de financiële middelen voor het verdelingswerk haalt Kultursaat uit deze vrijwillige bijdragen (15%, die zijn een percentage op de verkoop van de zaden van deze rassen), een groot deel

komt van donaties, schenkingen. Dat is belangrijk omdat Kultuursaad ook inzet op gewassen waarvoor geen zicht is op grote omzet, dat hoort er bij als je voor diversiteit wil gaan.

Principieel blijft de **ontkoppeling van veredelingsactiviteiten en het genereren van gelden uit verkoop van zaaizaad** voorop staan. Daarom ook is Kultuursaad onafhankelijk van de handelsbedrijven. Veredeling is en blijft een cultuuractiviteit, de diversiteit aan rassen en gewassen staat voorop.

Het huidige model van Kultuursaad is geen open source model maar ze bekijken nu of ze naar een open source model willen/kunnen evolueren.

Wat is wel open-sourcing?

Ontstaan in de **computerwereld** om zodoende wereldwijd een community te vormen die van elkaars werk gebruik maakt, het verbetert en verdergeeft. Alles mag, op een ding na en dat is het voor eigen gewin een copyright aanvragen. Het is het afzien van een copyright: **copyleft**. Twee vormen van licentieverlening zijn hier gebruikt General public License (GPL) en Creative Commons (CC). Beide vinden hun basis in het normale auteursrecht. Er wordt beoogd dat iets wat binnen de community leeft, vrij blijft. Maar er is wel een verdienmodel, er wordt gebruik gemaakt van licenties maar waarbij de licentienemer zich ertoe verbindt om zich op dezelfde manier te gedragen als hij licentiegever wordt naar anderen toe.

Het is dus **geen open-access** waar geen regels gelden.

Nu is er wezenlijk verschil tussen rassen/zaden enerzijds en bovenstaande zaken anderzijds. In de zaaizaad- en plantgoedwetgeving zijn de spelregels beschreven van rasaanmelding en het in verkeer brengen van zaden. Ook het kwekersrecht staat hier beschreven.

Deze specifieke situatie maakt dat het onmogelijk is om op dezelfde manier als in de IT sector met zaden en rassen om te gaan, dus met een GPL of een CC.

Hoe dan wel, twee verschillende benaderingen:

In de VS werd door OSSI (Open Source Seeds Initiative, Jack Kloppenburg) een concept ontwikkeld met een zgn. **pledge**. Een belofte. In dit model is een tekst ontwikkeld die op de verpakking staat van iedere zaadzakje waarin in het kort staat aangegeven wat de koper moet weten. Er wordt vooral een moreel appel gedaan. Je mag alles doen met dit zaad; uitzaaïen, vermeerderen verdergeven etc. alleen een ding niet: met dit zaad iets ontwikkelen waar dan eigendomsrechten op aangevraagd worden. Het werkt vanuit een **moreel appel**. Inmiddels (november 2016) zijn er 300 rassen opensource, zijn er 34 veredelaars bij betrokken en 38 kleine zaadhandelaren. Er gaat ook geld om van handel naar veredeling, om deze rassen als open-source te mogen verkopen. Het is een simpel systeem, maar vraag is of het juridisch overeind blijft.

In Duitsland werken Johannes Kotschi (Agregol) en een aantal anderen aan een open-source systeem dat juridisch waterdicht is. Dit is een erg ingewikkeld systeem en het dreigt te bureaucratisch te worden. Zo impliceert het systeem bijvoorbeeld dat je een soort van databank van rassen en zaden hebt bij een onafhankelijke dienstverlener.

Kultuuraanpak neigt eerder naar het eerste model omdat het veel haalbaarder is in uitvoering en het functioneert dan meer als een politiek maatschappelijk signaal.

Tijd voor uitwisseling

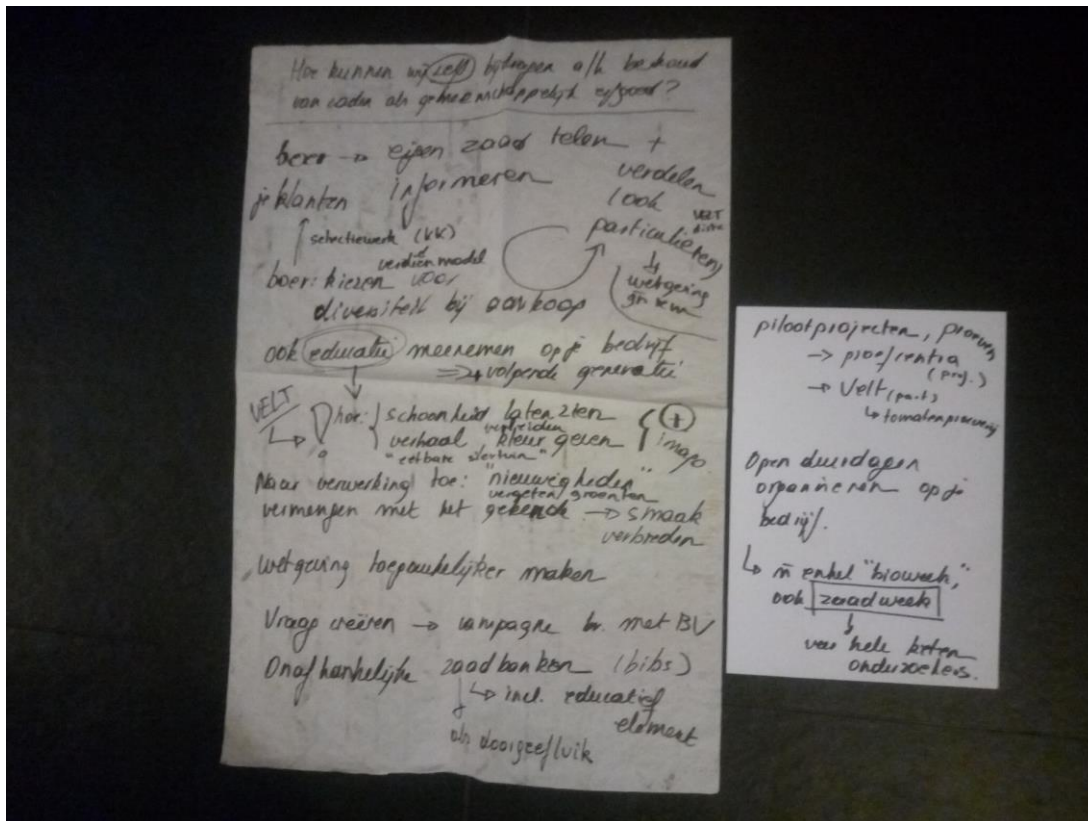
Na de voordrachten was er tijd voor uitwisseling begeleid door Willy Douma. Willy Douma is bestuurslid bij Stichting Zaadgoed en werkt voor de Nederlandse NGO Hivos waar ze wereldwijd ervaringen en kennis bij elkaar brengt rond open-source systemen voor zaadgoed. Op de pagina van Hivos vind je o.a. een mooi filmpje van een presentatie van Jack Kloppenburg van OSSI rond hun Open-Source systeem: <https://hivos.org/focal-area/open-source-seed-systems>.

In de groep lieten we horen waar we het moeten over hebben als we gaan voor "Zaden als gemeenschappelijk goed":

Opgewarmd door deze oefening bogen we ons daarna in werkgroepjes over 4 vragen, hier een korte weerslag van de **werkgroepen**:

1. hoe kunnen wij zelf bijdragen aan het behoud van zaden als gemeenschappelijk erfgoed – Esmeralda

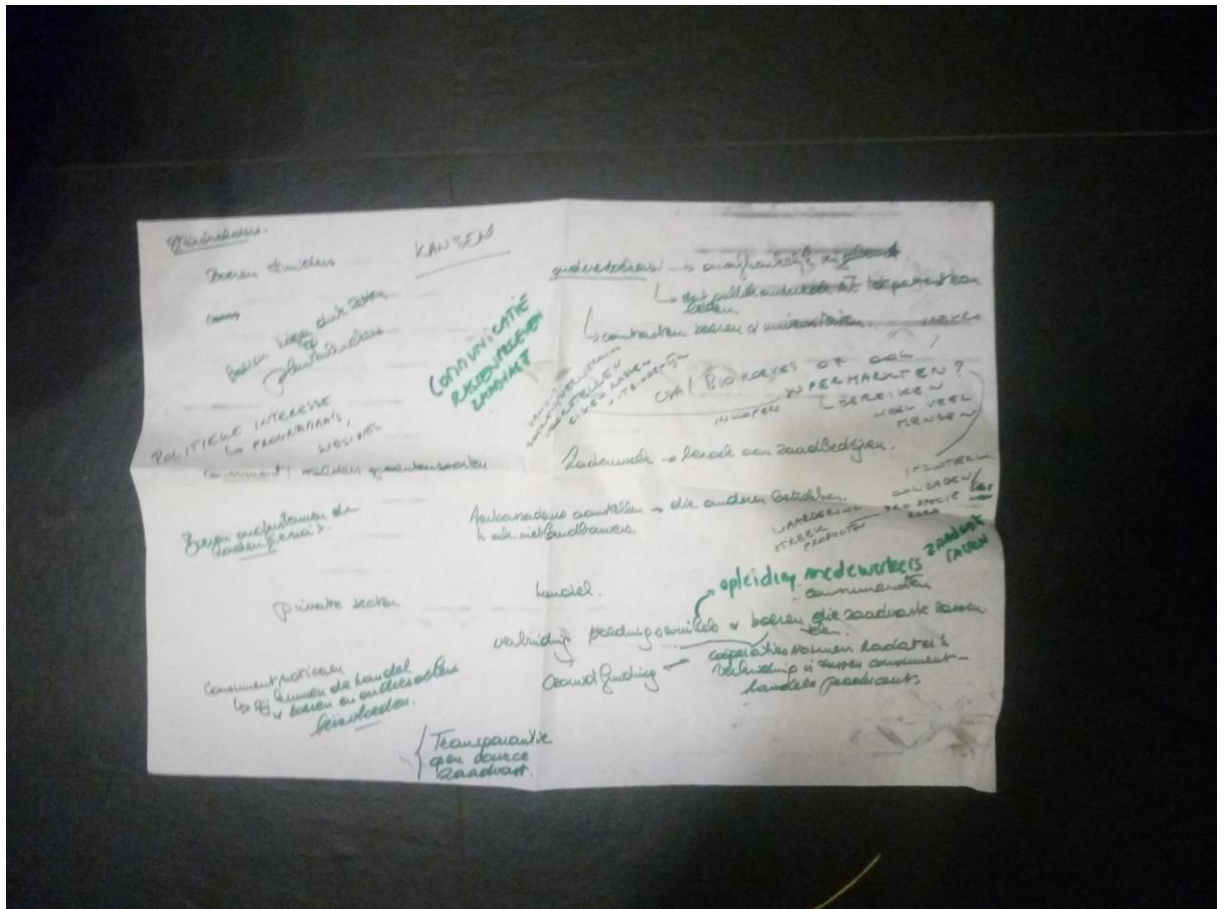

- zelf gaan doen (selectie) en de zaden verdelen
- klanten informeren : korte keten versus lange keten
- Educatie vanuit schoonheid, kleur brengen
- Lange keten – verwerken : ik breng iets nieuws
- Brede campagne, BV's
- "zadenweek" – ZTZ ism VELT

2. hoe kunnen wij zelf de diversiteit van het gemeenschappelijk erfgoed vergroten. – Louis

- het zit bij mensen – praktijk
- locatiediversiteit – klimaat/bodem
- meer soorten en rassen
- kennis doorgeven – ontwikkeling van organisatie, gebruik maken van bestaande organisaties bv. VELT, onderzoeksinstituten (bv ILVO -schonen van zaden), CSA (potentie rassen en gewasdiversiteit)
- Veredeling, selectie en instandhouding van OP's
- Plantenveredelingclubs
- Onderwijs speelt een rol
- Publieke verantwoordelijkheid: de gemeenschap moet zijn erfgoed beschermen, We moeten de verantwoordelijkheid van het publieke domein aanspreken. Ook voor financiering (crowdfunding, lidmaatschap,...)

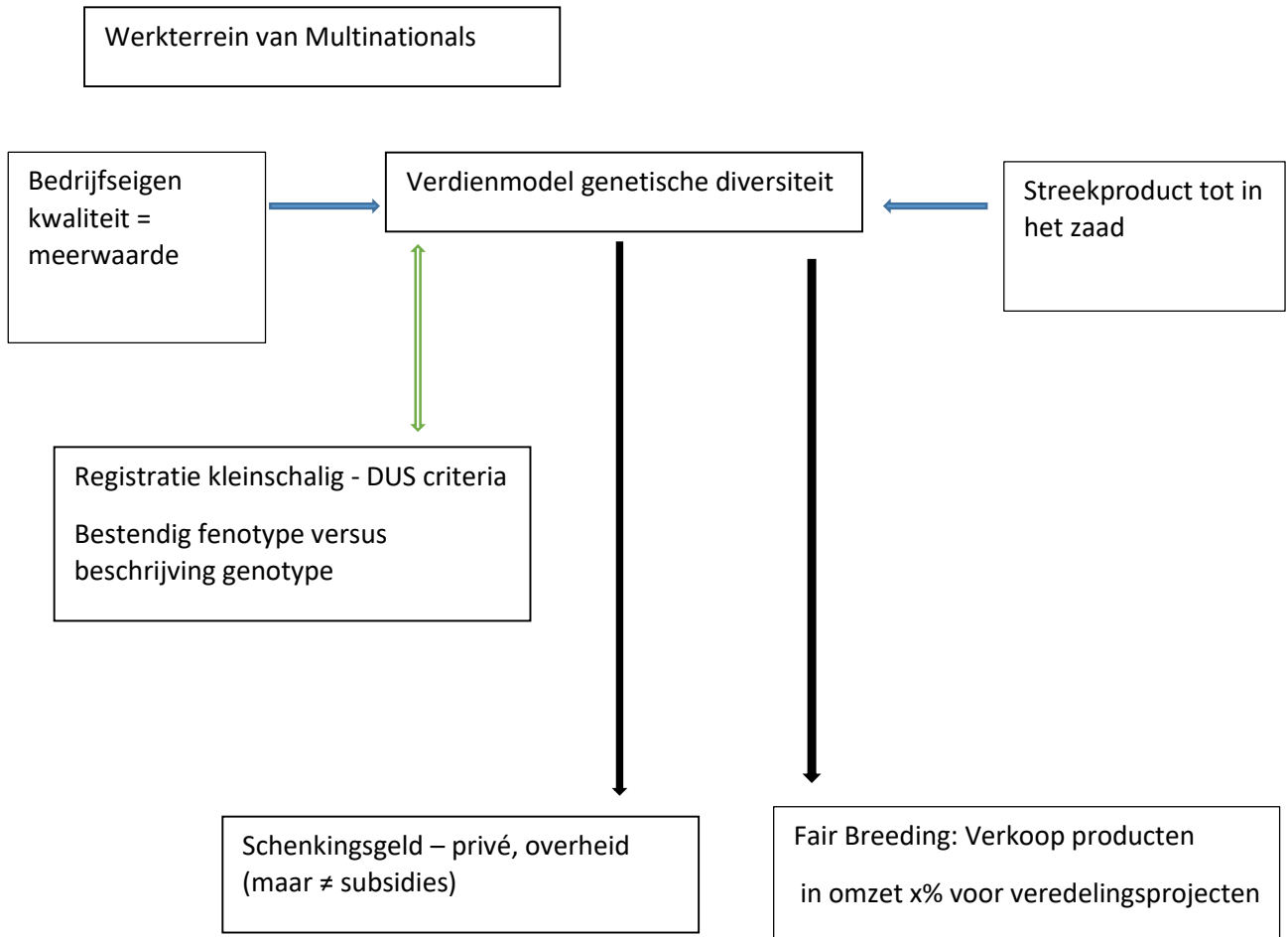
3. Hoe kunnen we alle stakeholders (onderzoekers, boeren en tuinders, consumenten en private sector /handel) in het brede verhaal betrekken. – Mieke

- Communicatie
  - Naar de consument: folders groenterrassen, consumenten motiveren (rond transparantie, open-source, zaadvast): zij kunnen de handel, boeren en onderzoekers beïnvloeden
  - “Zadenweek” – Week van de genetische diversiteit – met allerlei activiteiten, oa bezoeken aan bedrijven die zaden telen.
  - Ambassadeurs (ook niet-landbouwers) aanstellen die anderen betrekken
  - Naar de boeren: info over proeven met zaadvaste rassen
  - Voorbeelden laten inspireren : Odin, Eosta : initiatief vanuit de groothandel, zaadfirma’s volgen?
  - Er is politieke interesse: programma’s, subsidiemogelijkheden
- Contacten tussen boeren en universiteiten/onderzoeksinstituten - Belang van onafhankelijk onderzoek (aan onderzoeksinstituten, onafhankelijk van prive-bedrijven); publiek onderzoek mag niet tot patenten kunnen leiden
- Boeren kunnen plantenkwekers bevragen
- Rol voor CSA bedrijven/biohoeves – diversiteit, verhaal vertellen versus supermarkten (bereiken veel mensen) : aanreiken vanuit de verwerking/boeren (groenten van zaadvaste rassen en zaden cfr. Pro Specie Rara – “streekproducten”)
- Verbinding voedingswinkels en boeren die zaadvaste rassen telen – opleiding medewerkers – cooperaties vormen zodat er een verbinding is tussen consument, handel en producent

- Er liggen KANSEN!

4. Hoe kunnen we een verdienmodel voor het vergroten van de diversiteit van het gemeenschappelijk erfgoed vorm geven? – Greet

Greet Lambrecht vatte de dag samen en neemt heel wat inspiratie mee voor het komende jaar voor het Netwerk Zelf Zaden Telen.

Het is voor het Netwerk bemoedigend om te ervaren dat we in de zorg voor het behoud van de genetische diversiteit niet alleen staan, maar dat vele mensen er zich door aangesproken voelen, en dat nadenken over zaden als *commons* ruimte en openheid schept in een thema dat dreigt te verzanden door macht, concentratie en manipulatie.

Waar liggen de kansen?

In samen werken, uitbouwen van netwerken en het vormen van platforms, daar waar onderwijs, onderzoek, boeren-veredelaars, boer en consument elkaar mogen ontmoeten.

In communicatie die het thema dichtbij en levendig houdt, ook de aandacht trekken van de publieke opinie en acties organiseren bvb. de week(end) van de genetische diversiteit

In vorming zodat de kennis en ervaring gedeeld wordt. Vakgroepen rond specifieke gewassen kunnen dit ondersteunen en de aanwezige kennis verdiepen, eens over de schouder kijken bij collega's van kultuursaat?

De dag werd mooi afgerond met het reinigen van zaden die de deelnemers meebrachten. Met dank aan Ilvo voor het ter beschikking stellen van de infrastructuur voor het reinigen van de zaden.